

АУГМЕНТАТИВИ И ПЕЈОРАТИВИ ВО ИЗВОРНИКОТ И
МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА *КУРЛАНИ* ОД
МИРКО БОЖИК"

AVGUSTINA HAJDIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 808.62-7:886.2.09
Izlaganje (referat) sa znanstvenog skupa
Original scientific paper

Primljeno
: 1996-10-09

Received

Во почетокот на статијата се наведуваат податоци врзани за годината на излгувањето во печат на романот *Курлани* од Мирко Божик" како и на македонскиот превод на Сотир Гулески. Авторката истакнува неколко од, веројатно, многуте можности да се споредуваат Мирко Божик' и Сотир Гулески: лексичко обогатување на хрватскиот и македонскиот јазик, *Курланите* на Божик' и *Шилеговци* на Гулески, *Синь* и *Прилеп*. Како непосреден повод да се напише статијата е неодамнешната смрт на М. Божик' (1919-1995) и десетте години од смртта на С. Гулески (1917-1985).

Во продолжение авторката се задржува на две карактеристики на стилот и јазикот на М. Божик': аугментативите (и лексичкото дехуманизирање) и пејоративите. Истите ги проследува давајќи непосредно конкретни примери и од изворниот текст и од македонскиот превод.

Во заклучокот авторката констатира дека меѓу изворниот текст и македонскиот превод на *Курлани* е постигната динамична еквивалентност, што ќе рече дека Гулески не тежел кон задолжителна врска меѓу изворниот текст и читателот на преводот.

Курлани на Мирко Божик' се појавува 1952. година и го означува настанувањето на современа хрватска книжевност, на нејзиниот романсиерско-раскажувачки тек. Романот што го прикажува "јаловиот и шугав живот" на Курланите им станува достапен на македонските читатели 1976. година кога се појавува македонскиот превод на Сотир Гулески.

Мирко Божик' (1919-1995) и Сотир Гулески (1917-1985) - две имиња во две современи национални книжевности: хрватската и македонската. Речиси еднакво заслужни за лексичкото обогатување на обата јазика: хрватскиот и македонскиот. Курланите на Мирко Божик' и Шилеговците на Сотир Гулески! Чинам дека изборот на Сотир Гулески да го преведе токму овој роман на Мирко Божик' не бил случаен. Сињ и Прилеп! И уште колку паралели може да се повлечат меѓу овие двајца писатели!

Благодарејќи на преведувачкиот професионализам на Гулески (темелно познавање на обата јазика, дарба за преобразба, општо образование, книжевен вкус, љубов кон својата работа и читателот, способност да се погоди општествениот вкус, желба да се подигне интелектуалното ниво, способност за критичка процена на својата сопствена дарба и можности) овој извонреден хрватски роман се појавува во извонреден македонски превод.

Недамнешната смрт на Мирко Божик' и десетте години од смртта на Сотир Гулески се непосредниот повод да ја напишам оваа статија. Во чест на обајцата!

За јазикот на Мирко Божик' може да се пишуваат студии и студии. Влатко Павлетик' е авторот на едната од нив.¹ Во својата студија Павлетик' ги набројува следниве карактеристики на јазикот и стилот на Мирко Божик': аугментативи, лексичко дехуманизирање, пејоративи и невкусни алузии, апстрактни изрази и асоцијации, туг'и зборови, деминутиви, динамичност, хумор, хипертрофично-метафоричен стил, споредби, персонификација, извици, музикалност на фразата и мелодиозност на реченичните периоди, провинцијализми, бесмислици и нефункционални конфузии, неологизми, партиципи на презентот во придавска служба, неологизми, парови зборови, сложенки, итн. Кон оваа долга листа на карактеристиките на стилот и јазикот на

¹ Vlatko Pavletić, "Stil i jezik Mirka Božića u romanu *Kurlani*", *Stvaranje*, 1953, br. 7-8, 477-488.

Мирко Божик' би ги додала уште: посебните изрази и изреки, псовките и клетвите.

Во својава статија се задружувам на аугментативите (и лексичкото дехуманирање) и на пејоративите.

Со честата употреба на аугментативи Божик' постигнува максимална изразност. А "pod pojmom augmentativa ne razumjevam samo gramatički oblik imenica, nego naglašeno i pojačano krepmo i jedro izražavaње, онај посебан дојам sirovosti i snage, koji u nama ostaje..."²

Свесен за таа функција на аугментативите на Божик', Гулески верно ги предава со нивните македонски еквиваленти. Така, зборовите: *glavurda*, *šacetina*, *štapina*, *rmpaliја*, *kesurina*, *bradurina*, *jazičina*, *ručerda* кај Гулески гласат: *главетина*, *рачиште*, (би било можеби подобро: *шепиште*), *стапиште*, *стропјак*, *к'есиште*, *брадиште*, *јазичиште*, *чекан-рака*. А изразите кај Божик': *obrlatiti*, *tumlјati*, *grbina planine*, *tutiњati*, *stogubo*, *irnebes*, *rondaње*, *rukaње* кај Гулески го задржале аугментативниот призвук: *се пресвотил*, *мрмори*, *'рбет* (би било можеби подобро: *'рбетиште*), *ломоти*, *стократно*, *невремиште*, *изофкување* и *брумтење*, *рикање*. Употребата на аугментативи кај Божик' е особено изразена во описите на природата, природните стихии и невреме. Тој к'е напише:

Eto ne pamte stari ljudi takvu strmoglavu olujinu za sve živo i mrtvo. Najprije je vjetar zviznuo bičem, a onda stao југњавом voziti svoја ledena kola uz planinu niz planinu, u divljem zaletu s visinskih snežnih popuznica... Voda je rzala a kamen pištao. Takva je to bila bura.

Гулески ке го следи во изразот:

Ете, старите луг'е не помнат такво стрмоглавечко луњиште и за живите и за мртвите. Најпрви ветрот швркна со камшикот, а потоа прекуглавечки почна да ја пици на својата ледена кола де пругоре де прудолу низ планинава, во некаков подивен устрем низ високите снежни лизгавици...Водата 'ржеше, а каменот пиштеше - ете такво луњиште беше.

Аугментативниот карактер на Божик'евиот стил е не помалку присутен и во креирањето на портретите на Динарците. Така Курланите во сцената на тепачката за Стрмнадуша Божик' ги опишува со овие зборови:

² V. Pavletić, *op. cit.*, 478.

Strmenduša se izdigla malko s њihove strane, te se do њим Kurlanima čine veći, divovski nabrekli i orlovski nadmoćni. U tom stavu nadiraња razdraženi su kao gladni vukovi, siromaštvo њihovog izgleda otkriva њihove zdrave, jake i oštre zube. Ako grabežnika-životињу hladno prate i ubijaju, uvjereni u nužnost њене природе, то човјека плjaчкаша strasно, прекогрoбно mrze, jer se svaki од њих u том недјелу осјећа okраден и popljuван. Zato često trpeći primaju ударac да bi га svom žestinom kasnije vratili.

Таа низа одликови и типови "јаросаних, завадених, мржњом пadoјених рођака Kurlana"³ Гулески исто така верно и релјефно ја прикажал:

Стрмнадуша се поднакренала малку од кај нивната страна, па на Курланите Долни им се чинат поголеми, некако стропјачки набрекнати и орелски посилни. Во таа положба на пробив, раздразнети се како збеснати волци, сиромаштијата на нивниот изглед ги открива нивните силни и остри заби. Ако некое грабливо животно ладнокрвно го следат и уживаат, уверени во неопходноста на неговата природа, тогаш човекот-ограбувач тие безмерно и strасно го мразат, зашто секој од нив во тоа злосторство се чувствува ограбен и ислукан. Затоа често трпеливо го примаат првиот удар, за да можат подоцна со сета своја силина да го вратат.

Успешна употреба на аугментативите се јавува во описот на изгледот и постапките на Курланите:

Kad zatamње nebo, Filip dođe po њи. Već je на vratima oljušti pogledom i škrgutne zubима lakomeći се за њом и zaboravlјajući zbog чега ју је први put uzeo. Sad је pred њим stajala samo жена та vječna ala muške snage, kojoj i najstariји jarcі s posljedњом dlakom на čiverici pjesme kikoću.

Гулески к'е преведе:

Во првиот примрак дојде Филип по неа. Уште на самата врата ја солупи со еден поглед и чкртна со забите од лакомија по неа... заборава зошто ја имаше и првиот пат. Сега пред него стоеше само жена, таа вечна ала за

³ Isto.

машката сила, на којашто и најодртавените прчови, со оретчени влакна на тимбата, ѝ клепаат песни.

Понатаму Божик' к'е напише: *Kad se je uvjerio da okolo nema žive duše i da je mrak gust, sustiže je Filip svojim velikim koračinama...*, а Гулески к'е го следи во изразот: *Кога се убеди дека наоколу никого нема и дека темнината е како темно руно, ја настигна Филип со своите чекоришта...* Потоа: *Dok su sinovi kipurali kipurinu s pirom, Silvestar je razglabao...* - Додека синовите лапаа расолиште со бакрданик, Силвестар пелинесто мрмореше... Или: *Na sredini Cetine napiše se Blaž i Surko iz pregršti svojih glomaznih šačetina* - На средрека се напија Блаж и Сурко од грстовите на своите огромни рачишта.

Или:

Kroz planinska razdrta sušna korita zimskih bujićinih skutova rûče sada silovita Krdina glasurda. Kako mumlato zanosi i nabada s predahom, s mržњом zadње slogove! Tuljeње se vije poput viorine iz daljine, pa urlikne, rasprši se u gustim mlazovima kao valovlje i zasvrdla kost kičmenu poput vračeva prokletstva.

Krdin se rug poput vučine iz pore spušta k selu gdje bleje i mekeću Gavranove svilorunke-ljubavne. Zima se grozi ljetnom zaboravu.

I Gavran osluškuje, osiplje ga siledžijsko rukање, opomiње ga vremenom nezgodnim i plaši u њему dušu dobrostivu.

Гулески исто така успешно к'е употреби аугментатив:

Низ планинските докамен соголени и суви корита на поројни skutovi, рикна сега гласиштето суросилно на Крго. И како само брумтешкум ги извиткува и со предишка и со омразност ги набодува последните слогови! Неговото биење се вишим и се витлосува како виор од далечини, и туку врекни чини, и распрсни се наоколу во густе снопје како бранови и туку засврдли чини низ срцевината на 'рбетникот како проколнувањата на бајач.

Потсмевот на Крго како стрвничите се спушта од орманот кон селото, каде што блеат и брборат свиленоруките љубовни на Гаврана. Зимата се плаши пред летната заборава.

И Гавран надава уво - слуша: намалува силециското рикање, му предвестува небидница и луни, му ја пот плашува душичката добродетелна.

Божик' не само што користи аугментативно изразување, туку прибегнува и кон негово специфично решение, а тоа е лексичкото дехуманизирање. "Ако iz bilo kojih razloga primjenimo na čovjeka riječi, kojima se karakteriziraju neke stalne osobine ili radње životиња, onda to, bez obzira na namjeru ili efekt, predstavlja leksičko (svijesno!) dehumaniziranje."⁴ Така, Божик' за Блаж к'е рече: *zarzavši*, а Гулески ке преведе: *из'ржал*. Божик' к'е напише: *Žvale su Blaža Kurlana bile mokre i siva gladna рјена пушила се с њиh*, Гулески к'е преведе: *Се изразигови Блаж Курлан целиот околу устата и околу брадата и сива гладничка пена се испаруваше од него или: Surko i Sukan nakotiše ih kao тишева*, Сурко и Сукан ги накотиле како глупци или: *Во смрдеа живеат откако к'е се окотат додека не пцојсат*.

Се чини дека Курланите не би биле доволно реални и автентични ако Мирко Божик' не внел во својот роман пејоративни изрази и зборови како и невкусни алузии. Особено во дијалозите:

- Не њаџи! - najednom ќе Perka razdraženo.
- A ti se ne прцај, već отвори! - granu Krđo.
- Rš otale, nesričo nesritna! Kradeš Gavranove pošalice. Traži svoj пар!
- Nema meni do тебе, знаш ти то, već се чиниш slipa i gluva. Daj ми vatre, ај!
- Na ti roge, па i zadini o pas!
- ...
- Zaguzit ќеš, udovice, boga ми Isukrsta!...

- ...
- Ma s tobom неџи.
- Oćeš, boga ми Isukrsta! Doći će vrime! Namacat ću te ja!

Автентичноста и натуралистичката карактеристика на изворниот текст Гулески докрај ја почитува. Сочните македонски пејоративи речиси совршено ги пренесуваат оние од изворникот:

- Не рикај! - се нафрли Перка...
- A ти не туку претај, ами отвори! - изгрме Крго.
- Иш поскраја, небидница! Ги крадеш шегите од Гаврана. Барај си севгар!

⁴ Zlata Bogdan, *Aorist u romanima Mirka Božića*, Zagreb, 1977, 99.

- Освен тебе нема севгар за мене, арно го знаеш ти тоа, ама се правиш слепа и глува. Дај ми трондец огнец, ај!
 - Рогови на ти, закачи си ги околу појас!

.....

- К'е те натртанчам, вдовичко, жими името Ристосово!...
 - Ама со тебе - не сакам!
 - К'е кандисаш, жими Ристоса! К'е дојде колце на тркалце! К'е макнам јас од тебе!

Кај Божик' к'е ги сретнеме и овие изрази:

- *Ovo čemo platiti - odvagne im Filip "bosanski grbinu"* или:

kurva, kurvaŋstvo како и вулгаризмите:

puzdra, koprca svojim alatom u hlačama

Гулески вака к'е преведе:

- *Еве што к'е ти платиме! им ја исповрте Филип "босненската грбина"* или:

курва, курвинство или вулгаризмите:

пуздра, туку прета со својот алат во пантолоните.

Како карактеристика на антиеуфемичниот стил на Мирко Божик' се јавуваат и песните што се пеат по панаг'урите и масовните собири:

Svaki pora svoga kapelana
 sedam puta u nedilju dana.
 Nije bena, a nije ni žena!
 zna porina, diže mu se sina.

или:

Udovica ne može od srama
 ni po noći ležat posve sama

...

Во преводот на Гулески песнине к'е звучат вака:

Поп клисара така "реди" редум
 во седмица "само" пати седум.
 Улав не е, а и жена не е!
 попче знае: "сукало" му грее!

или:

Вдовичето не може, се срами
 То' и нок'та да останат сами

...

Пред да ја завршам статијава да напоменам дека употребата, особено, на аугментативите, кај Божик' не е случајна: имено, Божик'евиот Сињ е подрачје каде таа употреба е изразита, што е потполно спротивно на просечната словенска состојба. И уште нешто, "nepatvorena i autentična štokavština cetinskih gorštaka oplodena piščevim tvoračkim zahvatima daje Božićevu djelu posebnu draž i svježinu."⁵

Како што нагласив и во почетокот на статијава, се задржувам на само две од многуте карактеристики на стилот и јазикот на М. Божик', но чинам дека со сигурност може да заклучам дека меѓу изворниот текст и македонскиот превод на *Курлани* е постигната "динамична еквивалентност"⁶ што значи дека Гулески "тежел не кон задолжителна идентичност на информациите во изворникот и преводот туку кон воспоставување динамична врска меѓу изворникот и читателот на преводот."⁷

*Avgustina Hajdić: AUGMENTATIVI I PEJORATIVI U IZVORNIKU
I MAKEDONSKOM PRIJEVODU KURLANA MIRKA BOŽIĆA*

S a ž e t a k

Na početku članka navode se podaci vezani za godinu izlaska u tisak romana *Kurlani* Mirka Božića te makedonskog prijevoda Sotira Guleskog. Autorica ističe nekoliko od, vjerojatno, mnogih mogućnosti poredbe Mirka Božića i Sotira Guleskog: leksičko obogaćivanje hrvatskog te makedonskog jezika, *Kurlani* Mirka Božića te Šilegovci Sotira Guleskog, Siњ i Prilep. Kao neposredan povod nastanka ovog članka ističe se smrt Mirka Božića (1919-1995) te deset godina od smrti Sotira Guleskog (1917-1985).

U nastavku autorica se zadržava na dvije značajke stila i jezika Mirka Božića: augmentative (i leksičko dehumaniziranje) i pejorative, koje ona traži i slijedi u izvorniku i prijevodu dajući pri tom i konkretne primjere.

U zaključku autorica konstatira da je između izvornika i prijevoda postignuta dinamična ekvivalentnost što će reći da Sotir Guleski nije težio obvezatnoj identičnosti podataka, već uspostavlja-
њу dinamične veze izvornika i čitatelja prijevoda.

⁵ Zlata Bogdan, *Aorist u romanima Mirka Božića*, Zagreb, 1977, 99.

⁶ Dali Pandžikidze, "Bit umjetničkog prevodenja", *Književna smotra*, XXVI, 1994, br. 91, 87.

⁷ Isto.